

НОВА ДИРЕКТИВА ЕУ О ЕКОЛОШКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ И ПОТРЕБА РЕФОРМЕ ДОМАЋЕГ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА¹

Апстракт: У априлу 2024. године, Европска унија усвојила је нову Директиву о еколошком криминалиitetу (2024/1203), чиме је представљен напор да се животна средина заштити и посредством кривичноправних инструмената. Ова директива представља надоградњу раније Директиве 2008/99/ЕС, која је била први покушај увођења јединствених кривичноправних стандарда у области заштите животне средине на нивоу ЕУ. Ауторка у првом делу анализира појам еколошког криминалитета. Други део је посвећен нормативним документима који су претходили усвајању Директиве 2024/1203 – пре свега Конвенцији Савета Европе о кривичноправној заштити животне средине и Директиви 2008/99/ЕС, чија анализа је битна за разумевање нових решења. У трећем делу разматрају се главне новине које доноси Директива 2024/1203, док се у завршном, четвртном делу, ауторка бави питањем потребе усклађивања домаће кривичног законодавства са овим европским стандардима.

Кључне речи: ЕУ, директиве, еколошки криминалитет, Србија.

1. УВОД

У априлу 2024. године ЕУ је усвојила нову Директиву о еколошком криминалитету 2024/1203. Та Директива представља наставак напора да се заштита животної средини пружи и кривичноправним механизмима

* Ванредна професорка, Универзитет у Београду – Правни факултет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5761-2444>, natalija.lukic@ius.bg.ac.rs

1 Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру стратешког пројекта за 2025. годину „Проблеми стварања, тумачења и примене права» (подтема: „Правосуђе и изазови данашњице» – тема истраживачке групе: „Правосудна реформа са становишта међународног кривичног права и кривичног права»), који финансира Правни факултет Универзитета у Београду.

имајући у виду да је 2008. године усвојена Директива о еколошком криминалитету 2008/99/ЕС. У литератури се може уочити неколико аргумената који су имали кључну улогу у усвајању нове Директиве. Најпре, поједине државе чланице приговарале су да Директива 2008/99/ЕС није пружала могућности коришћења различитих правних норми (дакле не само кривичног права, већ нпр. управног права) у заштити животне средине, што јесте био случај у националним законодавствима многих држава чланица.² Даље, приговарано је да кривичноправна реакција није била аутономна, односно да је зависила од других области права, превасходно управног. Наиме, тек уколико је конкретно понашање супротно другим правним прописима, могао је бити испуњен неопходан услов за примену кривичног права. То је конкретно значило да ако постоји на пример појединачни управни акт, понашање које би било штетно за животну средину не може да буде квалификовано као кривично дело ако је у складу са тим појединачним управним актом јер недостаје елемент притивправности. Коначно, Директива 2008/99/ЕС није предвиђала механизме за проверу њене имплементације.³ Иако су многе државе чланице ЕУ ускладили своја национална законодавства са поменутом Директивом, то не значи да је у пракси дошло до значајнијих промена у сузбијању еколошког криминалитета.

Рад је концептиран на следећи начин: у првом делу чланка разматра се појам еколошког криминалитета. Други део рада посвећен је анализи прописа који су претходили усвајању Директиве 2024/1203. То је најпре Конвенција Савета Европе о кривичноправној заштити животне средине⁴, а потом и већ поменута Директива 2008/99/ЕС чија је анализа у основним цртама неопходна како би се разумела решења нове Директиве. Трећи део рада посвећен је Директиви 2024/1203, док се у четвртном ауторка бави питањем потребе усклађивања домаћих правних решења у области кривичноправне заштите животне средине са поменутиим документима.

2. ЕКОЛОШКИ КРИМИНАЛИТЕТ

Еколошки криминалитет са кривичноправног аспекта неспорно подразумева кривична дела којима се угрожава односно уништава/загађује животна средина. То могу бити кривична дела у групама инкриминација против животне средине, али могу се у једном ширем контексту ту подвести и кривична дела из група којима се примарно штити неки други објект, али посредно и животна средина (нпр. грађење без грађевинске дозволе). У криминолошкој литератури се погледи на појам еколошког кривичног

2 M. G. Faure, „The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?“, *Journal of Environmental Law*, vol. 36, 2024, 324.

3 *Ibid*, 323–324.

4 Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 4. XI 1998.

дела разликују, а разматрање тог појма неретко је повезано и са појмом еколошке штете. Тиме се посебно бави једна теоријска оријентација у криминологији, тзв. зелена криминологија, а дефинисање њеног предмета истраживања одређено је и различитим филозофским перспективама које аутори заузимају. Указује на три таква приступа: **антропоцентризам** који ставља човека у центар интересовања који је у биолошком, моралном и менталном погледу супериорније живо биће у односу на остала. По том правцу, животна средина се штити не ради саме животне средине већ ради заштите права човека на здраву животну средину; **биоцентризам** по коме су људи подједнако вредни као и друге живе врсте и коначно **екоцентризам** који заговара да природа омогућава човеку да се развија, а да човек има обавезу да не прекорачи границе експлоатације природе, што је иначе карактеристика капиталистичког начина производње.⁵ У зависности од опредељења за неку од поменутих филозофских перспектива може се наићи на следећу поделу према начину дефинисања предмета зелене криминологије:

1. легалистички приступ – недостаци се огледају у томе што кривични закон одређује шта је забрањено, а закон није онтолошка реалност;
2. социолошко-легалитички приступ – обухвата не само кривично већ и управно и грађанско право;
3. екоцентризам – иде даље од правних норми и укључује и активности које су штетне, али дозвољене. Тај правац не забрањује коришћење природе, али то мора бити на одржив начин;
4. биоцентризам – било какво ремећење биосистема је предмет анализе и у том смислу тај правац надилази и екоцентризам. Заснива се на принципу једнакости врста и сматра да људи имају дискриминаторски однос према другим живим бићима.⁶

У кривичноправној литератури је неспорно да животна средина представља самостални објект заштите од општег интереса.⁷ Са друге стране, постоје супростављена гледишта по питању да ли се кривичноправна заштита животне средине предвиђа као предуслов за остваривање неких других права људи (живот, здравље) што је одлика антропоцентричног приступа или је та заштита усмерена ка животной средини неvezано за човека. Према појединим мишљењима чак и да се заговара други приступ не може се негирати да је животна средина предуслов за остваривање права на живот и здравље људи и то садашњих и будућих генерација.⁸ Потребно

5 A. Brisman, S. Nigel, „Green Criminology and Environmental Crimes and Harms“, *Sociology Compass*, vol.13, 2019, 1–12.

6 A. N. Cao, T. Wyatt, „The Conceptual Compatibility Between Green Criminology and Human Security: A Proposed Interdisciplinary Framework for Examinations into Green Victimization“, *Critical Criminology*, vol. 24, 2016, 416–417. према Н. Лукић, *Зелена криминологија*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2023, 21.

7 K. Kühl, *Strafgesetzbuch Kommentar*, C.H. Beck, München, 2011, 1500.

8 H. Schall, „Das Umweltstrafrecht heute: ein blosses Alibi-Instrument“, *Streitbare Strafrechtswissenschaft, Festschrift für Bernd Schünemann zum 70. Geburtstag am 1. November 2014* (eds. R. Hefendehl, T. Hörnle, L. Greco), De Gruyter, Berlin, 2014, 819.

је такође истаћи да не постоји ни јединство у погледу дефинисања појма животне средине. Углавном се под тим појмом подразумевају еко-медијуми вода, ваздух и земљиште, биљни и животињски свет. Но, има мишљења да треба укључити и заштиту од буке и озонски омотач.⁹ Сходно томе није ни једноставно одредити јасне контуре појма животне средине као објекта кривичноправне заштите. Зато поједини аутори истичу да *ratio legis* код већине кривичних дела против животне средине представља мешавину заштите елемената животне средине, управноправних прописа и телесног интегритета људи.¹⁰ То је и разлог због кога се говори о различитим објектима заштите код појединих кривичних дела против животне средине уместо о јединственом објекту као скупу физичких, биолошких, социјалних и културних услова неопходних за живот људи.

Право на здраву животну средину предвиђено је и у неким међународним документима¹¹ и уставима¹² и сходно томе добија и кривичноправну заштиту која је фрагментарна и *ultima ratio* тј. кривичним правом се штите само најтежи облици напада на заштићено добро и онда када се то не може остварити другим правним нормама. Но, јасно је да право на животну средину не може бити апсолутно, већ да се због других интереса допушта њено загађење у одређеном обиму.¹³

У пракси се, међутим, дешава управо супротно. Кривично право у области заштите животне средине углавном се примењује према учиниоцима лакших кривичних дела. У нашем правном систему у пракси судова најчешће се већ дуже време појављују само две инкриминације: шумска крађа и убијање и злостављање животиња. Са друге стране, правна лица која значајно доприносе загађењу одговарају за привредне преступе, док се Закон о одговорности правних лица за кривична дела практично и не примењује. На сличне приговоре наилазимо и у страној литератури¹⁴ због чега се наводи

9 Према Закону о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр.135/2004 са последњим изменама бр. 94/2024. у чл. 3, ст. 1, тач. 1 животна средина је дефинисана као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот, док се у тач. 3 природне вредности одређују као природна богатства и то ваздух, вода, земљиште, шуме, геолошки ресурси, биљни и животињски свет.

10 Н. Sammüller-Gradl, *Die Zurechnungsproblematik als Effektivitätshindernis im Deutschen Umweltstrafrecht*, Duncker & Humboldt, Berlin, 2015, 50.

11 Занимљиво је да се не помиње у Универзалној декларацији о људским правима или Европској конвенцији о људским правима, али се посматра као неопходни предуслов за остварење значајних људских права попут права на живот или здравље. Види више у: В. Boer, „Introduction“, *Environmental Law Dimensions of Human Rights* (ed. В. Boer), Oxford University Press, Oxford 2015, 1.

12 Устав Србије у чл. 74 прописује да свако има право на здраву животну средину и на благовремено обавештавање о њеном стању.

13 Види: М. Škulić, „Osnovne karakteristike i dominantan *ratio legis* krivičnopravne zaštite životne sredine“, *Kaznena reakcija u Srbiji XIII* (ur. Ђ. Ignjatović), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2023, 13.

14 К. Kühl, *op. cit.*, 1498.

да је ефикасност кривичног права у односу на та кривична дела у најмању руку упитна, да су та кривична дела у материјалном смислу мало изнад прекршаја и да их законодавац прописује у политичке сврхе обмањујући при томе грађане.¹⁵ Треба имати у виду да на ту ефикасност утиче више разлога међу којима су и: непрецизност у формулисању кривичних дела и акцесорност у односу на друге правне прописе, апстрактна опасност као последица, питање узрочности, али и обука/специјализација надлежних државних органа у кривичном поступку и односа држава према корпорацијама.

У литератури се за одређене кривичноправне области међу којима су и кривична дела против животне средине наводи да представљају тзв. симболичко кривично право које одликују следеће карактеристике:

1) несмотрено проширује своје надлежности на актуелне велике проблеме (на првом месту ризик по животну средину), 2) (стратешки, из нехата или несвесно) прецењује своје стварне могућности деловања, 3) због тога преузима задатке које у стварности не може да испуни, 4) не узима у обзир проблеме у примени својих норми и стога их не обрађује, 5) производи озбиљне дефиците у спровођењу, који не само да смањују примену норми, већ је и чине селективном, 6) ипак доноси политичку („симболичку“) корист законодавцу: присутност, брзину, способност деловања.¹⁶

3. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И КРИВИЧНО ПРАВО И САВЕТ ЕВРОПЕ

Већ поменути Конвенција о кривичноправној заштити животне средине (у даљем тексту: Конвенција) још увек није ступила на правну снагу иако усвојена пре скоро тридесет година. Једина држава која је ратификовала Конвенцију је Естонија, а за ступање на правну снагу неопходно је да то учине само три државе. Но, решења Конвенције су утицала и на касније усвојене прописе у оквиру ЕУ, због чега ћемо се у наставку текста укратко на њих осврнути.

Конвенција је донета да би утицала на хармонизацију националних кривичноправних решења којима се штити животна средина. У Конвенцији се истиче да се превенција угрожавања животне средине остварује другим средствима, али да тешки облици угрожавања и уништавања морају бити санкционисани применом кривичног права. Но, као што је речено, Конвенцију није ратификовао минимални потребан број држава потписница. Имајући то у виду, Комитет министара и Европски комитет за проблеме криминалитета оформили су Комитет експерата за кривичноправну заштиту

15 Н. Schall, *op. cit.*, 815–816.

16 W. Hassemer, „Das Symbolische am symbolischen Strafrecht“, *Festschrift für Claus Roxin zum 70. Geburtstag am 15. Mai 2001* (ed. B. Schünemann et al.), De Gruyter, Berlin, 2001, 1003.

животне средине чији ће главни задатак бити припрема текста нове Конвенције о кривичноправној заштити животне средине. Комитет експерата је указао да се слаба ратификација Конвенције из 1998. године може објаснити следећим разлозима: истовремени рад на Директиви ЕУ о еколошком криминалитету која је и усвојена десет година након Конвенције и неадекватност одређених правних решења, превасходно прописивање тзв. аутономних кривичних дела против животне средине код којих се не захтева елемент противправности.¹⁷

У Конвенцији се предвиђају различити нивои заштите, што се у литератури истиче као веома балансиран приступ.¹⁸ Када су у питању кривична дела, наводи се да се разлика чини између тзв. аутономних кривичних дела у чијем се опису не предвиђа противправност¹⁹ и кривичних дела за чије је постојање неопходно утврдити и тај елемент. Осим кривичноправне заштите, Конвенција предвиђа и обавезу за државе да одређена понашања ако нису предмет кривичноправне, буду предмет прекршајноправне заштите.

У чл. 2 предвиђана су умишљајна кривична дела. Државе потписнице су дужне да као кривично дело предвиде:

а) испуштање, емисију или уношење одређене количине супстанци или јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду услед чега долази до смрти или тешке повреде човека или до значајног ризика од наступања тих последица. Дакле, у конкретном случају не захтева се да радње буду супротне правним прописима.

У истом чл. 2 (тач. б, ц, д, е) предвиђена су још четири кривична дела за која је заједничко да у свом опису имају елемент противправности:

б) противправно испуштање, емисија или уношење одређене количине супстанци или јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду што проузрокује или може проузроковати њихово трајно загађење, смрт или тешке повреде човека, или значајну штету по заштићене споменике културе или друге објекте под посебном заштитом, по имовину или према биљном и животињском свету;

ц) противправно одлагање, складиштење, превоз, увоз, извоз опасног отпада услед чега наступа или може доћи до смрти или тешке повреде човека, или до веће штете по ваздух, земљу, воду, биљни или животињски свет;

д) противправан рад постројења у коме се спроводе опасне активности са истим последицама повреде/угрожавања као у претходној тачки;

е) противправна производња, третман, складиштење, коришћење, превоз, увоз, извоз нуклеарног материјала или радиоактивних и

17 European Committee on Crime Problems (CDPC), Feasibility Study on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasbourg, 2022, 5–6.

18 M. Faure, „The Continuing Story of Environmental Criminal Law in Europe after 23 October 2007“, *European Energy and Environmental Law Review*, February 2008, 68.

19 Противправност је дефинисана у чл. 1, ст. 1, тач. а као кршење закона, подзаконског акта или одлуке коју је донео надлежни орган у циљу заштите животне средине.

других опасних супстанци са истим последицама повреде/угрожавања као под (ц).

Конвенција такође прописује обавезу за државе потписнице да за сва кривична дела прописана у чл. 2, ст.1, тач.а-е предвиде и нехат као облик кривице.

Уколико у националним законодавствима понашања из чл. 1 и чл. 2 Конвенције већ нису регулисана, свака држава потписница ће прописати као кривично дело или прекршај следећа *и*рошивѣравна понашања: а) испуштање, емисију или уношење одређене количине супстанци или јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду; б) проузроковање буке; ц) одлагање, складиштење, превоз, увоз, извоз отпада; д) рад постројења; е) производња, третман, складиштење, коришћење, превоз, увоз, извоз нуклеарног материјала или радиоактивних или других опасних супстанци; ф) изазивање промена штетних за природне делове националног парка, природног резервата, подручја заштите вода или других заштићених подручја; г) поседовање, угрожавање, трговање, убијање заштићених биљних или животињских врста.

У зависности од тежине кривичног дела свака држава чланица ће се определити за врсту кривичних санкција. Конвенција не одређује висину сваке поједине санкције, али предвиђа да би врсте санкција требало да буду казна затвора, новчана казна и мера обавезног враћања животне средине у пређашње стање. Такође је предвиђено да свака држава чланица треба да обезбеди да средства коришћена у извршењу прописаних кривичних дела буду одузета као и корист која је стечена њиховим извршењем. У погледу враћања животне средине у пређашње стање, државе чланице могу, у складу са домаћим законодавством, предвидети да уколико осуђено лице не поступи по изреченој мери, она буде реализована о његовом трошку или да се за такав случај пропише ново кривично дело. Коначно, свака држава би требало да обезбеди постојање могућности за кривичну или прекршајну одговорност правних лица за дела предвиђена Конвенцијом.

4. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ПРАВО ЕУ

Иако Конвенција о кривичноправној заштити животне средине није ступила на правну снагу, имала је утицаја на Директиву ЕУ о еколошком криминалитету 2008/99/ЕС која је усвојена десет година касније. Рад на тој Директиви био је обележен несагласношћу Савета и Комисије ЕУ у погледу надлежности у кривичноправној области. Савет је иницирао доношење Оквирне одлуке о кривичноправној заштити животне средине²⁰. Комисија је, са друге стране, иницирала доношење Директиве о еколошком криминалитету тврдећи да је кривично право неопходно у реализацији еколошке

20 Council Framework Decision 2003/80/JHA of 27 January 2003 on the protection of the environment through criminal law (OJ L 29, 5 February 2003, 55–58).

политике Европске комисије. Спор је разрешен доношењем две одлуке Европског суда правде којима је потврђена надлежност Комисије у кривичноправној материји уз делимично установљена ограничења.²¹ У одлуци од 13. септембра 2005. године у случају С-176/03 суд је установио да „иако према општим правилима материја кривичног и кривичног процесног права нису у надлежности заједнице, не постоји препрека за предузимање мера у законодавству заједнице у вези са националним кривичним законодавствима када је примена ефикасних, пропорционалних и одвраћујућих кривичних санкција од стране надлежних органа држава чланица неопходна за сузбијање тешких облика еколошког криминалитета“.²²

Међу разлозима за доношење Директиве о еколошком криминалитету између осталог се истиче да је ЕУ забринута због последица које та дела проузрокују и чињенице да те последице неретко превазилазе границе националних држава. Истиче се да је у циљу заштите животне средине неопходно користити кривичне санкције које се квалитативно разликују у односу на прекршајне санкције и накнаду штете у грађанским поступцима. Директива прописује минималне услове, а државама чланицама је остављено да ако желе предвиде и строже. Имајући у виду да је кривично право *ultima ratio* механизам, оправдано је прописати као кривично дело само најтеже облике напада и угрожавања животне средине, а у Директиви се помиње да су то случајеви када се проузрокује или може проузроковати значајнија штета по еко-медијуме.

Директива у чл. 3 прописује која понашања су кривична дела при чему се захтева да су учињена противправно, умишљајно или са грубим нехатом:

- 1) испуштање, емисија или уношење одређене количине супстанци или јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду услед чега долази или може доћи до смрти или тешке повреде човека или до значајног загађења квалитета ваздуха, воде или земље или значајне повреде животињског или биљног света;
- 2) сакупљање, транспорт, поновно искоришћавање или одлагање отпада укључујући и надзор над тим активностима и бригу о депонијама, као и радње посредника и трговца отпадом услед чега долази или може доћи до смрти или тешке повреде човека или до значајног загађења квалитета ваздуха, воде или земље или значајне повреде животињског или биљног света;
- 3) отпремање отпада у складу са чл. 2 (35) Регулative бр. 1013/2006/ЕЗ о отпремању отпада²³ и ако активност подразумева „незанемарљиву“ количину, без обзира да ли је у питању једна или више пољишки;

21 G. F. Perilongo, E. Corn, „The ecocrime directive and its translation into legal practice, EU green offences and their impact at national level according to the results of a recent survey“, *New Journal of European Criminal Law*, vol. 8, n. 2, 2017, 237.

22 Према: M. G. Faure, „The Environmental Crime Directive 2008/99/EC“, *European Journal of Consumer Law*, 1/2011, 195.

23 Regulation (EC) No 1013/2006 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on shipments of waste, *OJ L 190*, 12.7.2006.

- 4) рад постројења у коме се одвија опасна делатност или се опасне супстанце складиште, користе и које ван постројења доводе или могу довести до смрти или тешке повреде човека или до значајног загађења квалитета ваздуха, воде или земље или значајне повреде животињског или биљног света;
- 5) производња, прерада, руковање, коришћење, држање, складиштење, транспорт, увоз, извоз, одлагање нуклеарног материјала или других опасних радиоактивних супстанци које доводе или могу довести до смрти или тешке повреде човека или до значајног загађења квалитета ваздуха, воде или земље или значајне повреде животињског или биљног света;
- 6) убијање, уништавање, поседовање, узимање јединки заштићених биљних или животињских или трговина јединкама заштићене биљне или животињске врсте или њиховим деловима и прерађевинама, осим у случајевима када је у питању незанемарљива количина јединки и са незанемарљивим утицајем на очување статуса врсте;
- 7) свако понашање које проузрокује значајно погоршање станишта унутар заштићеног подручја;
- 8) производња, увоз, извоз, стављање у промет или коришћење супстанци које оштећују озонски омотач.

Директива предвиђа разноврсна кривична дела против животне средине. За сва је најпре карактеристично да се у опису захтева да је радња незаконита, односно учињена супротно прописима. Противправност према чл. 2, ст. 1, тач. (а) Директиве подразумева кршење прописа у складу са Уговором о ЕЗ који су наведени у анексу А Директиве, прописа у складу са Уговором о оснивању Европске заједнице за атомску енергију наведени у анексу Б Директиве, закона, подзаконских аката и одлука надлежних органа у државама чланицима којима се омогућава примена прописа из поменутих анекса. Дакле, за разлику од Конвенције Савета Европе о кривичноправној заштити животне средине, не помињу се тзв. аутономна кривична дела против животне средине чија би постојање било невезано за друге правне прописе, односно њихово кршење. Европски парламент је тим поводом заузео став да је неприхватљиво да буде санкционисано понашање које није противправно.²⁴

У кривичноправној литератури се истиче да је бланкетна природа већине кривичних дела против животне средине проблематична. Најпре, испреплетеност са управноправним нормама значи да кривично право има споредну улогу, јер је кривичноправна норма као „бланко чек“ који попуњавају стручњаци за управно право.²⁵ При томе, еколошки прописи су неретко

24 Report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law, 15.4.2008.

25 A. Schönke, H. Schröder, *Strafgesetzbuch Kommentar*, C. H. Beck, München, 2010, 2803. У Србији је надлежност за утврђивање граничних вредности нивоа загађујућих материја поверена Влади, која такође може да ограничи рад постројења или обављање активности на одређеном подручју ако је то потребно ради испуњења

садржани и у подзаконским правним актима, а различити актери (нпр. индустрија) могу утицати на њихово формулисање.²⁶ У том смислу од еколошке политике зависи и каква ће бити примена кривичног права.²⁷ Бланкетна кривична дела повезана су следећим проблемима: ту је најпре питање о ком се елементу кривичног дела ради (предвиђеност у закону или противправност) што је релевантно на плану примене института стварне односно правне заблуде; даље, треба решити питање акцесорности у односу на управно право (формално-процесна или материјална незаконитост²⁸), и на крају какве последице на кривичну одговорност има уклањање незаконитих управних аката.²⁹ Томе треба додати да је непрецизност у формулисању бића кривичних дела повезана и са проблемима у примени кривичног права у области заштите животне средине.³⁰ Тај приговор не важи само за национална кривична законодавства већ и за Директиву ЕУ. Напошетку, непрецизност и заснованост примене кривичног права на другим правним прописима доводи у питање и генералну превенцију, односно поставља се питање како кривичноправне норме могу деловати одвраћајуће на потенцијалне учиниоце ако им није јасно шта је уопште забрањено понашање.

Међу прописаним кривичним делима у Директиви 2008/99/ЕС има инкриминација (попут тач. 1) где се захтева да је последица наступила (последично кривично дело), и инкриминација где се захтева утврђивање конкретне опасности (нпр. исто тач. 1 у делу описа „услед чега може доћи до смрти или тешке повреде човека или до значајног загађења квалитета ваздуха, воде или земље или значајне повреде животињског или биљног света“). Осим њих, предвиђена су и кривична дела са апстрактном опасношћу (нпр. тач. 8) код којих је довољно да је предузета радња, а није потребно утврђивати да ли је та радња довела или могла довести до опасности. Процена могућности наступања последице (нпр. повреде односно угрожавања/нарушавања здравља људи) зависи од судске праксе и може се установити узимањем у обзир критеријума попут врсте загађујућих супстанци, густине насељености места где се одвија загађење, висине димњака или временских прилика.³¹

захтева у погледу емисија и нивоа загађујућих материја у медијумима животне средине. Граничне вредности утврђене у подзаконским актима ближе се одређују у поступку издавања дозвола, када се захтев за изградњу и рад постројења разматра у оквирима услова који постоје на дефинисаној локацији. Према: М. Дреновак-Ивановић, *Еколошко љраво*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021, 54–55.

26 Тако се на пример може десити да емисија неке загађујуће супстанце уопште не буде регулисана.

27 K. Kühl, *op.cit.*, 1497.

28 О томе у: З. Томић, *Управно љправо*, Правни факултет, Београд, 2021, 227.

29 A. Schönke, H. Schröder, *op.cit.*, 2808.

30 Z. Stojanović, I. Bodrožić, “Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – The New Environmental Crime Directive”, *Nauka, bezbednost, policija*, vol. 30, 1/2025, 4.

31 A. Schönke, H. Schröder, *op. cit.*, 2807.

Директива 2008/99/ЕС не прописује врсту или висину кривичних санкција, већ у чл. 5 предвиђа да државе чланице треба да предузму потребне мере како би осигурале да прописана кривична дела буду кажњива ефикасним, одвраћајућим и пропорционалним кривичним санкцијама.³²

У студији³³ која је спроведена како би се установило у којој је мери су државе чланице усагласиле своја национална законодавства са Директивом 2008/99/ЕС указује се на следеће закључке:

1. Различити су приступи држава у усаглашавању. Један број је променио и допунио постојеће инкриминације против животне средине у кривичним законима, друге су се определиле да новине уведу у законе о заштити животне средине, док су треће доносиле посебне законе (Румунија и Бугарска имају специфичне приступе);
2. Не постоји уједначеност што се тиче кривице, односно у једном броју држава није предвиђен нехатни облик појединих кривичних дела из Директиве. Исто важи и за последицу у виду конкретне опасности, тј. један број држава за нека кривична дела захтева последицу у виду уништења/оштећења;
3. „Незанемарљива“ количина која је се помиње у Директиви није једнако прихваћена у свим законодавствима будући да поједине земље (нпр. Шпанија и Бугарска) захтевају „значајну“ количину отпада;
4. Одређени број држава није имплементирао сва кривична дела из чл. 3 Директиве;
5. Неусаглашености постоје и у односу на одговорност правних лица, тј. дефиницију одговорног лица у правном лицу, установљавање одговорности правног лица у случају да није вршен надзор/контрола и правила да одговорност правног лица не искључује вођење кривичног поступка против одговорног лица.
6. Велики распон предвиђених казни затвора и новчаних казни (за одговорна и правна лица), при чему је код одређеног броја држава присутна неусаглашеност са чл. 5 Директиве који прописује какве санкције треба да буду.

4.1. Директива 2024/1203 о кривичноправној заштити животне средине

У Директиви 2024/1203 се истиче да су разлози њеног доношења чињеница да још увек није остварена усаглашеност са правом ЕУ у погледу заштите

32 У студији о оцени усаглашености националних решења са Директивом 2008/99/ЕС указује се да је питање оцене чл. 5 потребно урадити у односу на решења ЕУ (конкретно Оквирном одлуком 2003/80/ЈНА и Оквирном одлуком 2005/667/ЈНА) и поређењем са националним стандардима за слична кривична дела. Види: *Evaluation Study on the Implementation of Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law by Member States, Final Report May 2013 (update May 2014)*, Brussels.

33 *Evaluation Study, op. cit.*, 7–14.

животне средине, да постојећа Директива 2008/99/ЕС није била довољна ефикасна, да еколошки криминалитет често има транснационални карактер и да је број тих дела у порасту. Зато је неопходно да државе чланице прецизирају већ постојећа и уведу нова кривична дела и да ефикасним, одвраћајућим и пропорционалним кривичним санкцијама као и усаглашеношћу кривичног и управног права у области заштите животне средине утичу на његово сузбијање.

Директива 2024/1203 доноси новине у погледу дефинисања одређених појмова. За разлику од Директиве 2008/99/ЕС, сада се појам противправности/незаконитости одређује као понашање супротно праву ЕУ којим се доприноси остваривању једног од циљева политике Уније у подручју заштите животне средине у складу са чл. 191, ст. 1 Уговора о функционисању ЕУ, односно супротно праву државе чланице (закони, други прописи или одлука надлежног органа којима се спроводи право ЕУ). Дакле, упућивање није више таксативно као у претходној Директиви 2008/99/ЕС што има својих предности имајући у виду често доношење или измену прописа у области заштите животне средине. Такође, поступање се сматра незаконитим чак и ако се спроводи на основу одлуке надлежног органа државе чланице ако је то одобрење добијено преваром, корупцијом, изнудом, принудом или ако се таквим одобрењем крше очигледни материјалноправни захтеви (чл. 3 ст. 1). Такав приступ одређењу појма противправности руковођен је ситуацијама угрожавања животне средине која су истовремено законита, односно спроведена у складу са појединачним дозволама. Поставља се наравно питање зашто се такве ситуације не би решавале покретањем кривичних поступака за кривична дела која су претходила издавању дозвола (нпр. давање мита)? Могуће је да се претпоставља да би доказивање да је нпр. дозвола добијена на недозвољен начин, тј. вршењем кривичног дела, било отежано због чега је једноставније дефинисати појам противправности на начин који нуди већу независност кривичног у односу на управно право. Но, то не значи да се у примени такве дефиниције у националним правима неће наићи на потешкоће. Посебно је проблематичан последњи део одредбе о противправности који каже да се одобрењем крше „очигледни материјалноправни захтеви“. То значи да се у конкретном управном акту ради о кршењу материјалног права (примена погрешног прописа, примена правилног прописа али уз погрешно тумачење, прекорачење овлашћења на основу слободне оцене или доношење акта противно циљу због кога је овлашћење дато³⁴). У литератури се такав приступ критикује јер може имати оправдања само ако би ималац дозволе знао за ту противправност.³⁵ У супротном се доводи у питање јединство правног поретка и начело кривице. У сваком случају управно одобрење представља основ искључења

34 З. Томић, *op. cit.*, 357-358.

35 М. Heghmanns, „Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlicjen Schutz der Umwelt v.11 April“, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4/2024, 260.

кривичног дела, али нема сагласности да ли се и под којим условима ради о непостојању елемента предвиђености у закону или противправности.³⁶

Директива такође садржи и дефиницију екосистема имајући у виду да се тај појам појављује у описима кривичних дела. Чл. 2, ст. 2 дефинише екосистем као динамичну целину заједница биљака, животиња, печурака и микроорганизама и њихове неживе средине који међусобно делују као функционална јединица и подразумева и типове станишта, станишта врсти и популације врста.

Директива у чл. 3 предвиђа укупно 20 кривичних дела.

- а) испуштање, емисија или увођење одређене количине материје или супстанци, енергије или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду, што узрокује или ће вероватно узроковати смрт или тешку телесну повреду или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или знатну штету за екосистем, животиње или биљке. У поређењу са Директивом 2008/99/ЕС ово кривично дело је допуњено јер се сада наводи и испуштање, емисија или увођење *енергије*. Такође је у преамбули прецизиран појам повреде тако да се тумачи у ширем смислу и обухвата све врсте физичких повреда, привремених, хроничних или смртних болести, поремећаје у раду организма или ћелија, и друга погоршања физичког, али не и менталног здравља.
- б) стављање у промет, чиме се крши забрана или други захтев чији је циљ заштита животне средине, производа чија употреба у већој мери, тј. употреба производа од стране неколико корисника, без обзира на њихов број, доводи до испуштања, емисије или увођења количине материја или супстанци, енергије или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду те узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду или знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или знатну штету за екосистем, животиње или биљке.
- ц) производња, стављање у промет или омогућавање промета, извоз или коришћење супстанци појединачно, у смешама или производима, укључујући њихово уграђивање у производе ако такво поступање узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, знатну штету за квалитет ваздуха, земљишта или воде, или знатну штету за екосистем, животиње или биљке. Прописано кривично дело је бланкетног карактера јер се у наставку одредбе упућује на одређене уредбе ЕУ којима се регулише стављање у промет и коришћење супстанци попут биоцидних производа, различитих хемикалија, средстава за заштиту биља.
- д) производња, употреба, складиштење, увоз или извоз живе, једињења живе, смеша које садрже живу и производа са додатком живе, када се такво поступање не спроводи у складу са захтевима прописаним

36 C. Roxin, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, C. H. Beck, München, 2006, 815–817.

Уредбом (ЕУ) 2017/852 Европског парламента и Савета, и када узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, значајно оштећење квалитета ваздуха, земљишта или воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.

- е) извођење пројеката у смислу члана 1(2)(а), како је наведено у члану 4(1) и (2) Директиве 2011/92/ЕУ Европског парламента и Савета³⁷, када се таква активност спроводи без одобрења за развој и узрокује или је вероватно да ће узроковати значајно оштећење квалитета ваздуха или земљишта, или квалитета или статуса воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.
- ф) сакупљање, превоз или третман отпада, надзор над тим радњама и контрола места за одлагање, укључујући радње које предузимају трговац или посредник ако се такво поступање:
 - односи на опасан отпад како је дефинисан у чл. 3. тач. 2. Директиве 2008/98/ЕС³⁸ Европског парламента и Савета и када је у питању незанемарљива количина таквог отпада; или
 - односи на отпад који није обухваћен претходном тачком, а узрокује или је вероватно да ће узроковати смрт или тешку телесну повреду, или значајно оштећење квалитета ваздуха, земљишта или воде, или значајно оштећење екосистема, животиња или биљака.
- г) отпремање отпада, у смислу члана 2, тачка (26) Уредбе (ЕУ) 2024/1157³⁹ Европског парламента и Савета, када се такво поступање односи на незанемарљиву количину отпада, било да се ради о једној пошиљци или о више пошиљки које делују као повезане.
- х) рециклажа бродова који потпадају под делокруг Уредбе (ЕУ) бр. 1257/2013⁴⁰, када се такво поступање не спроводи у складу са захтевима из члана 6(2), тачка (а) те Уредбе.
- и) испуштање загађујућих супстанци из бродова, које потпада под делокруг чл. 3 Директиве 2005/35/ЕС⁴¹, у било коју област наведену у чл. 3(1) те Директиве, осим ако такво испуштање из брода испуњава

37 Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment, *OJ L* 26, 28.1.2012. У чл. 1 је пројекат дефинисан као 1) извођење грађевинских радова или других објеката или планова односно као 2) други захвати у природно окружење и пејзаж укључујући и оне које подразумевају експлоатацију минералних сировина.

38 Дефинисан је појам отпада, опасног отпада, отпадних уља, био-отпада.

39 Regulation (EU) 2024/1157 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on shipments of waste, amending Regulations (EU) No 1257/2013 and (EU) 2020/1056 and repealing Regulation (EC) No 1013/2006, *OJ L*, 2024/1157, 30.4.2024.

40 Regulation (EU) No 1257/2013 of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on ship recycling and amending Regulation (EC) No 1013/2006 and Directive 2009/16/EC Text with EEA relevance, *OJ L* 330, 10.12.2013.

41 Directive 2005/35/EC of the European Parliament and of the Council on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, *OJ L* 255, 30.9.2005.

- услове за изузетке предвиђене у чл. 5 исте Директиве, а које узрокује или је вероватно да ће узроковати погоршање квалитета воде или штету по морски екосистем.
- ј) рад или затварање постројења у којем се обавља опасна делатност или у којем се складиште или користе опасне супстанце или смеше, при чему такво поступање и таква опасна делатност, супстанца или смеша потпадају под делокруг Директиве 2012/18/EУ⁴² Европског парламента и Савета или Директиве 2010/75/EУ Европског парламента и Савета (28)⁴³, и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.
- к) изградња, рад и демонтажа постројења, при чему такво поступање и такво постројење потпадају под делокруг Директиве 2013/30/EУ Европског парламента и Савета⁴⁴, и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.
- л) производња, прерада, обрада, руковање, употреба, поседовање, складиштење, транспорт, увоз, извоз или одлагање радиоактивног материјала или радиоактивних супстанци, при чему такво поступање и такав материјал или супстанце потпадају под делокруг Директива Савета 2013/59/Еуратом⁴⁵, 2014/87/Еуратом⁴⁶ или 2013/51/Еуратом⁴⁷, и при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.

42 Directive 2012/18/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances, amending and subsequently repealing Council Directive 96/82/EC, *OJ L* 197, 24.7.2012.

43 Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control), *OJ L* 334, 17.12.2010.

44 Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC, *OJ L* 178, 28.6.2013.

45 Council Directive 2013/59/Euratom of 5 December 2013 laying down basic safety standards for protection against the dangers arising from exposure to ionising radiation, and repealing Directives 89/618/Euratom, 90/641/Euratom, 96/29/Euratom, 97/43/Euratom and 2003/122/Euratom, *OJ L* 13, 17.1.2014.

46 Council Directive 2014/87/Euratom of 8 July 2014 amending Directive 2009/71/Euratom establishing a Community framework for the nuclear safety of nuclear installations, *OJ L* 219, 25.7.2014.

47 Council Directive 2013/51/Euratom of 22 October 2013 laying down requirements for the protection of the health of the general public with regard to radioactive substances in water intended for human consumption, *OJ L* 296, 7.11.2013.

- м) захватање површинских или подземних вода у смислу Директиве 2000/60/ЕС Европског парламента и Савета⁴⁸, при чему такво поступање изазива или је вероватно да ће изазвати значајну штету по еколошки статус или еколошки потенцијал тела површинских вода или по квантитативни статус тела подземних вода.
- н) убијање, уништавање, хватање, поседовање, продаја или нуђење на продају примерка или примерака врсте дивље фауне или флоре наведених у Анексу IV, или у Анексу V уколико су врсте из тог анекса подложне истим мерама као и оне усвојене за врсте из Анекса IV, према Директиви Савета 92/43/ЕЕС⁴⁹, као и примерка или примерака врста наведених у члану 1 Директиве 2009/147/ЕС Европског парламента и Савета⁵⁰, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину таквих примерака.
- о) трговина примерком или примерцима, или њиховим деловима или дериватима, одређене врсте дивље фауне или флоре наведених у Анексима А и Б Уредбе Савета (ЕС) бр. 338/97⁵¹, као и увоз примерка или примерака, или њихових делова или деривата, таквих врста наведених у Анексу Ц те Уредбе, осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину таквих примерака.
- п) стављање на тржиште Уније, омогућавање доступности на тржишту Уније или извоз са тржишта Уније релевантних роба или релевантних производа, супротно забрани утврђеној у члану 3. Уредбе (ЕУ) 2023/1115⁵², осим ако се такво поступање односи на занемарљиву количину.
- q) свако поступање које изазива погоршање станишта унутар заштићеног подручја или узнемиравање животињских врста наведених у Анексу II, тачка (а), Директиве 92/43/ЕЕС⁵³ унутар заштићеног подручја, у смислу члана 6(2) те Директиве, када је такво погоршање или узнемиравање значајно.
- р) уношење на територију Уније, стављање на тржиште, држање, размножавање, транспорт, коришћење, размена, омогућавање размножавања,

48 Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy, *OJ L* 327, 22.12.2000.

49 Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, *OJ L* 206, 22.7.1992.

50 Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds, *OJ L* 20, 26.1.2010.

51 Council Regulation (EC) No 338/97 of 9 December 1996 on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein, *OJ L* 61, 3.3.1997.

52 Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010, *OJ L* 150, 9.6.2023.

53 Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, *OJ L* 206, 22.7.1992.

узгајање или култивисање, испуштање у животну средину или ширење инвазивних страних врста које су од значаја за Унију, када такво поступање крши:

- ограничења утврђена у члану 7(1) Уредбе (ЕУ) бр. 1143/2014 Европског парламента и Савета⁵⁴ и изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке; или
 - услов из дозволе издате у складу са чланом 8. Уредбе (ЕУ) бр. 1143/2014 или одобрења додељеног у складу са чланом 9. те Уредбе и изазива или је вероватно да ће изазвати смрт или тешку телесну повреду, или значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету по екосистем, животиње или биљке.
- с) производња, стављање на тржиште, увоз, извоз, употреба или испуштање супстанци које оштећују озонски слој, било саме или као смеше, како је наведено у члану 2, тачка (а), Уредбе (ЕУ) 2024/590 Европског парламента и Савета⁵⁵, или производња, стављање на тржиште, увоз, извоз или употреба производа и опреме, и делова тих производа, који садрже супстанце које оштећују озонски слој или чије функционисање зависи од тих супстанци, како је наведено у члану 2(б) те Уредбе.
- т) производња, стављање на тржиште, увоз, извоз, употреба или испуштање флуорисаних гасова са ефектом стаклене баште, било самих или као смеше, како је наведено у члану 2, тачка (а), Уредбе (ЕУ) 2024/573 Европског парламента и Савета⁵⁶, или производња, стављање на тржиште, увоз, извоз или употреба производа и опреме, и делова тих производа, који садрже флуорисане гасове са ефектом стаклене баште или чије функционисање зависи од тих гасова, како је наведено у члану 2, тачка (б) те Уредбе, или стављање у употребу таквих производа и опреме.

У чл. 3, ст. предвиђа обавезу за државе чланице да пропишу и квалификоване облике кривичних дела уколико кривична дела доведу до: а) уништења или раширене и значајне штете која је или неповратна или дуготрајна, нанета екосистему знатне величине или еколошке вредности, или станишту унутар заштићеног подручја, или до б) раширене и значајне

54 Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species, *OJ L* 317, 4.11.2014.

55 Regulation (EU) 2024/590 of the European Parliament and of the Council of 7 February 2024 on substances that deplete the ozone layer, and repealing Regulation (EC) No 1005/2009, *OJ L*, 2024/590, 20.2.2024.

56 Regulation (EU) 2024/573 of the European Parliament and of the Council of 7 February 2024 on fluorinated greenhouse gases, amending Directive (EU) 2019/1937 and repealing Regulation (EU) No 517/2014 (*OJ L*, 2024/573, 20.2.2024).

штете која је или неповратна или дуготрајна по квалитет ваздуха, земљишта или воде. По мишљењима у литератури на овај начин је уведен екоцид као кривично дело.⁵⁷

Директива предвиђа и обавезу да се пропише кажњавање за подстрекавање, помагање и покушај (чл. 4).

Детаљно су прописане и кривичне санкције и друге мере према физичким (чл. 5) и правним лицима (чл. 7).

5. ПОТРЕБА ИЗМЕНА КРИВИЧНОГ ЗАКОНИКА РС

Кривични законик у глави двадесет четвртој садржи укупно 18 кривичних дела чији је објект заштите животна средина. Осим тога, у споредном кривичном законодавству такође су садржана одређена кривична дела (нпр. Закон о водама). У пракси судова се, међутим, ретко појављују кривична дела против животне средине, осим шумске крађе и убијања и злостављања животиња. Очигледно је, према томе, да прописивање кривичних дела јесте неопходно, али да представља тек први корак у сузбијању еколошког криминалитета. Без могућности да детаљно анализирамо усаглашеност домаћег кривичног законодавства са директивама ЕУ, у наставку ћемо само указати на поједине смернице које треба размотрити. При томе, треба имати у виду да још увек није остварена ни усаглашеност са Директивом 2008/99/ЕС.

- а) Тзв. аутономна кривична дела против животне средине. И Конвенција Савета Европе и обе директиве бавиле су се питањем односа управног и кривичног права нудећи решења за понашања која нису супротна управним прописима, али која заслужују да буду кривична дела. У том погледу могуће је заузети два приступа. Први је присутан у законодавствима која предвиђају кривичне санкције за случајеве тешког угрожавања односно оштећења животне средине без елемента „противно прописима“, али под условом да је наступила последица у виду угрожавања или повреде живота или здравља људи.⁵⁸ Иако је са криминално-политичког аспекта тај приступ разумљив и аргументи да не треба дозволити да кривично право зависи од воље појединаца и група који утичу на обликовање правних решења у другим областима права, прописивање кривичних дела против животне средине која не морају бити противправна је спорно јер загађење животне средине јесте дозвољено у одређеним правом прописаним границама. Други приступ подразумева кривичну одговорност за несавесно поступање надлежних у заштити животне средине и за учињена кривична дела која помиње Директива

⁵⁷ M. G. Faure, *op. cit.*, 338.

⁵⁸ Такво решење је нпр. предвиђено у Кривичном законик Шведске. Према: M. G. Faure, *op. cit.*, 324.

- 2024/1203 (изнуда, принуда, кривична дела корупције), а која по правилу чине заступници привредних друштава. Српски Кривични законик у чл. 261 и чл. 262 предвиђа кривична дела која би могла да се примене у ситуацијама несавесног поступања надлежних службених и одговорних лица.
- б) Тежи облици кривичних дела против животне средине. Српски Кривични законик не предвиђа теже облике кривичних дела против животне средине који би за последицу имали угрожавање или повреду живота и здравља људи. То би требало размотрити и инкриминисати уз одговарајуће казне који би по мери биле више у односу на постојеће теже облике код којих последица погађа животну средину. Уколико је последица смрт људи Директива прописује да предвиђена казна треба да буде најмање десет година затвора (чл. 5, ст. 2, тач. а), односно најмање пет година затвора за нехатне облике (чл. 5, ст. 2, тач. ц).
- в) Обе директиве као последицу предвиђају и угрожавање (говори се о могућности да штета по животну средину наступи), што није случај са српским Кривичним закоником. Приликом усаглашавања треба водити рачуна и о пописаним привредним преступима који се неретко само у квантитавном смислу разликују од кривичних дела, јер угрожавање може постојати и када је проузрокована повреда (нпр. загађење), али не у значајној мери која се захтева према опису бића кривичног дела.
- г) Квалификовани облик из чл. 3, ст. 1. Директиве 2024/1203. У српском Кривичном законiku није предвиђено као тежи облик ситуација наступање штете по животну средину која је неповратна. Ти најтежи случајеви се могу регулисати заједно са тежим облицима који погађају живот и здравље људи и који се, слично као у другим групама кривичних дела, прописују на крају групе инкриминација.
- д) Неусаглашеност са директивама која је потпуна у смислу да је потребно увести ново кривично дело или само делимична, тј. довољно је променити постојећу инкриминацију. Као пример можемо навести да српски Кривични законик не предвиђа стављање у промет одређених производа односно супстанци (нпр. живе и њених једињења), али треба имати у виду одредбе Закона о хемикалијама који прописује као привредни преступ стављање у промет опасних хемикалија (чл. 97, ст. 1, тач. 3) и одредбе Правилника о ограничењима и забранама производње, стављања у промет и коришћења хемикалија у коме се управо помиње и жива и њена једињења. Даље, Директива 2024/1203 не помиње само опасан отпад, већ и други отпад који може довести до тешких последица по животну средину или живот и здравље људи. Српски Кривични законик у чл. 266 говори о опасним материјама и опасном отпаду.
- ђ) Санкције за правна лица су другачије формулисане у Директиви 2024/1203 у поређењу са српским Законом о одговорности правних

лица за кривична дела. Посебно је интересантна новина која се односи на новчану казну која је везана за % остварених укупних прихода привредног друштва које се у складу са чл. 6 Директиве сматра одговорним за учињено кривично дело. Директива оставља могућност да се изабере или % остварених укупних прихода или фиксна новчана казна чији посебни максимум у зависности од врсте прописаног кривичног дела не би требао бити мањи од 40 односно 24 милиона евра.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Директива 2024/1203 представља важан корак у оквиру ЕУ у даљој борби са еколошким криминалитетом који по значају и проузрокованим последицама постаје озбиљна претња по светску безбедност.⁵⁹ Директива уводи низ нових кривичних дела, предвиђа квалификоване облике који су у литератури оцењени као својеврсни екоцид, прецизира врсту и висину кривичних санкција, а за правна лица уводи и могућност казне чија се висина утврђује према оствареним укупним приходима компанија, а не само приходима који су остварени у границама државе где је кривично дело учињено. Осим кривичних санкција, Директива предвиђа и низ других мера које су усмерене ка заштити животне средине. Напослетку, не треба пренебрегнути ни увођење обавезе за државе чланице да прикупљају и достављају анонимне податке о покренутим и завршеним судским поступцима и изреченим кривичним санкцијама како би се пратила примена предвиђених кривичних дела. Остаје да се види да ли ће најпре државе чланице ускладити своја законодавства до предвиђеног рока (мај 2026. године), а потом и каква ће бити примена тих норми.

Што се Србије тиче, кривична дела против животне средине немају неку значајнију улогу у сузбијању еколошког криминалитета. Разлога за слабу примену кривичноправних норми има више, а један од њих је и чињеница да се у Србији и даље примењује систем привредних преступа. Иако Закон о привредним преступима није мењан више од 20 година и сходно томе ни усклађен са релевантним новинама у кривичном материјалном и процесном праву, он се и даље примењује и то у значајно већем обиму у поређењу са Кривичним закоником. Но, проблем је што су новчане казне које се изричу привредним субјектима који загађују животну средину ниске и што, нарочито код привредних друштава која константно крше прописе у области заштите животне средине, не делују специјално превентивно. У раду смо указали на поједине сегменте обе директиве ЕУ и у ком правцу би се могло ићи у неким будућим изменама српског Кривичног законика. Но, за успешну превенцију и сузбијање еколошког криминалитета у Србији је потребно урадити знатно више од нормативног усклађивања са правом ЕУ.

59 <https://www.unep.org/news-and-stories/story/environmental-crime>, 22. април 2025.

ЛИТЕРАТУРА

- Boer B., „Introduction“, *Environmental Law Dimensions of Human Rights* (ed. B. Boer), Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Brisman A., Nigel S., „Green Criminology and Environmental Crimes and Harms“, *Sociology Compass*, vol.13, 2019, 1–12.
- Дреновак-Ивановић М., *Еколошко право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021.
- Kühl K., *Strafgesetzbuch Kommentar*, C. H. Beck, München, 2011.
- Perilongo G. F., Corn E., „The ecocrime directive and its translation into legal practice, EU green offences and their impact at national level according to the results of a recent survey“, *New Journal of European Criminal Law*, vol. 8, n. 2, 2017.
- Roxin C., *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, C. H. Beck, München, 2006.
- Sammüller-Gradl H., *Die Zurechnungsproblematik als Effektivitätshindernis im Deutschen Umweltstrafrecht*, Duncker & Humbolt, Berlin, 2015.
- Schall H., „Das Umweltrafrecht heute: ein blosses Alibi-Instrument“, *Streitbare Strafrechtswissenschaft, Festschrift für Bernd Schünemann zum 70. Geburtstag am 1. November 2014* (eds. R. Hefendehl, T. Hörnle, L. Greco), De Gruyter, Berlin, 2014.
- Schönke A., Schröder H., *Strafgesetzbuch Kommentar*, C.H. Beck, München, 2010.
- Stojanović Z., Bodrožić I., „Possibilities and Scope of Environmental Protection Through Criminal Law – The New Environmental Crime Directive“, *Nauka, bezbednost, policija*, vol. 30, 1/2025.
- Томић З., *Управно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2021.
- Faure M., „The Continuing Story of Environmental Criminal Law in Europe after 23 October 2007“, *European Energy and Environmental Law Review*, February 2008.
- Faure M. G., „The Environmental Crime Directive 2008/99/EC“, *European Journal of Consumer Law*, 1/2011.
- Faure M. G., „The EU Environmental Crime Directive 2024: A Revolution in EU Environmental Criminal Law?“, *Journal of Environmental Law*, vol. 36, 2024.
- Hassemer W., „Das Symbolische am symbolischen Strafrecht“, *Festschrift für Claus Roxin zum 70. Geburtstag am 15. Mai 2001* (ed. B. Schünemann et al), De Gruyter, Berlin, 2001.
- Heghmanns M., „Die neue EU-Richtlinie über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt v.11 April“, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 4/2024
- Škulić M., „Osnovne karakteristike i dominantan ratio legis krivičnopravne zaštite životne sredine“, *Kaznena reakcija u Srbiji XIII* (ur. Đ. Ignjatović), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2023.

Natalija Lukić, PhD*

THE NEW EU DIRECTIVE ON ENVIRONMENTAL CRIME: IMPLICATIONS AND THE NECESSITY OF REFORMING NATIONAL CRIMINAL LEGISLATION

Summary

Directive 2024/1203 on environmental crime represents an important step within the EU in the continued fight against environmental crime, which, in terms of significance and the consequences it causes, represents growing threat to peace, security and stability. The directive introduces a number of new criminal offenses, provides for qualified forms that have been perceived in the literature as a kind of ecocide, specifies the types and levels of criminal sanctions, and introduces the possibility of fines for legal entities that are determined based on the total revenue of companies—not only the revenue generated within the state where the criminal offense was committed.

In addition to criminal sanctions, the Directive also foresees a range of other measures aimed at protecting the environment. Finally, it is worth highlighting the introduction of an obligation for member states to collect and submit anonymous data on initiated and concluded judicial proceedings and imposed criminal sanctions, in order to monitor the implementation of the prescribed criminal offenses.

It remains to be seen whether the member states will align their legislation by the set deadline (May 2026), and subsequently how these norms will be applied in practice.

As for Serbia, criminal offenses against the environment do not play a significant role in combating environmental crime. There are several reasons for the weak application of the Criminal Code in that respect, one of which is the continued use of the system of economic offenses. Although the Law on Economic Offenses has not been amended for more than 20 years and, consequently, has not been harmonized with relevant innovations in substantive and procedural criminal law, it is still in use and is applied to a much greater extent compared to the Criminal Code. However, the problem lies in the fact that the fines imposed on economic entities that pollute the environment are low, and particularly in the case of companies that continuously violate environmental regulations, they do not have a special preventive effect.

In this paper, we have pointed out certain segments of both EU directives and the direction that could be taken in some future amendments to the Serbian Criminal Code. However, for the successful prevention and suppression of environmental crime in Serbia, much more is needed than just normative harmonization with EU law.

Keywords: European Union, directives, environmental crime, Serbia.

* Associate professor, University of Belgrade – Faculty of Law, natalija.lukic@ius.bg.ac.rs.